

**Sprawozdanie
z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej
Transgresja jako zjawisko w kulturze – szansa czy zagrożenie?
(Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej,
Warszawa, 18 listopada 2016 roku)**

W dniu 18 listopada 2016 roku w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie odbyła się ogólnopolska konferencja *Transgresja jako zjawisko w kulturze – szansa czy zagrożenie?*. Organizatorem Konferencji był Instytut Pedagogiki, którego dyrektorem jest dr hab. Franciszek Szlosek, prof. APS.

Konferencja została objęta patronatem Towarzystwa Pedagogiki Filozoficznej im. B.F. Trentowskiego, a jej mottem była myśl Michela Foucaulta: „Transgresja jest gestem dotyczącym granicy: tu, w cienkiej linii objawia się błyskawica jej przejścia [...]. Grą transgresji [...] zdaje się rządzić [...] upór: transgresja przekracza i nie przestaje ustawicznie przekraczać linii [...] aż po horyzont nieprzekraczalnego [...]. Afirmuje ona ograniczony byt, afirmuje bezgraniczność [...] żadna granica nie może jej utrzymać”¹.

Inspiracją do zorganizowania Konferencji była przygotowana przez Instytut Pedagogiki konferencja *Człowiek w sytuacji granicznej – pedago-*

¹ M. Foucault: *Przedmowa do transgresji*. Tłum. T. Komendant. W: Osoby. Wybór, red. i oprac. M. Janion, S. Rosiek. [„Transgresje”. [T.] 3]. Gdańsk: Wydawnictwo Morskie, 1984, s. 305, 307.

giczne interpretacje..., która odbyła się 26 marca 2015 roku. Zagadnienia dotyczące człowieka w procesie konfrontacji z meandrami otaczającego świata stały się w środowisku pedagogicznym tematem bardzo aktualnym i wymagającym dogłębnej analizy. Stąd inicjatywa organizatorów Konferencji, by ponownie podjąć tę problematykę, tym razem w aspekcie transgresji człowieka zarówno w ujęciu makro-, jak i mikroindywidualnych doświadczeń. W VII edycji Konferencji zamierzeniem organizatorów było skupienie się na zjawisku **transgresji** w sferze kultury.

Jak pisał Józef Koziński, „Wykraczanie poza dotychczasowe granice jednostki i społeczeństwa to jakby kolejne akty stwarzania świata. Czymże jest kultura, jeśli nie systemem wytworów czynów transgresyjnych podejmowanych przez pokolenia? Uzasadnione jest zatem stwierdzenie, że człowiek to *homo transgressivus*, którego ambicje wykraczają poza Słupy Herkulesa”². Podkreślał także, że „Dzieła twórcze są wartościowe, charakteryzują się wysokim stopniem oryginalności i niezwykłości, są nowe i unikatowe, wydają się konieczne, mają na ogół dużą wartość estetyczną. W wielu przypadkach – najwybitniejsze z nich – mają charakter rewolucyjny, zmieniają społeczeństwo, kulturę, i świadomość jednostek oraz grup zorganizowanych”³.

Organizatorzy Konferencji zaproponowali dyskusję w następujących obszarach:

1. Problematyka transgresyjna w horyzoncie myśli humanistycznej. Perspektywy ujęć.
2. Przekraczanie granic na arenie sporów światopoglądowych i walk politycznych.
3. Społeczeństwo jako obszar procesów i działań transgresyjnych.
4. Nadnormalność i jej konteksty kulturowe. Refleksje nad naturą fenomenu.
5. Awangarda jako uobecnienie tendencji transgresyjnych w rozwoju kultury. Oblicza awangardy.
6. Człowiek w aktach przekraczania granic własnych możliwości. Transgresje w wymiarze indywidualnych doświadczeń wpisanych w bieg ludzkiego życia.
7. „Non omnis moriar”, czyli „nie wszystek umrę”... Poza granicę czasu, śmierci i przemijania. Transgresja temporalna.
8. Językiem twórców... Fenomen przekraczania granic w formach wypowiedzi artystycznej.

² J. Koziński: *Człowiek wielowymiarowy*. Wyd. 2 zm. i popr. Warszawa: Wydawnictwo „Żak”, 1996, s. 11.

³ J. Koziński: *Społeczeństwo transgresyjne. Szansa i ryzyko*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2004, s. 53.

9. Człowiek – sprawca transgresyjny na szlaku ekstremalnych dróg kreacji i/lub negacji rzeczywistości. Jasne i mroczne strony ludzkiej natury...
10. Transgresja jako zjawisko w kulturze – szansa czy zagrożenie? Konstatacje pedagogiczne.
11. Badania osadzone w kręgu problematyki ludzkiej transgresyjności.
12. Wychowanie do transgresji. Transgresja jako motyw i/lub ideał wychowawczy. Czy klasa może być „Stowarzyszeniem Umarłych Poetów”?
13. Edukacja transgresyjna. Założenia, cele, drogi ich realizacji...

W trakcie Konferencji obrady prowadzone były w ramach sesji plenarnych i problemowych. Konferencję otworzył JM Rektor Akademii Pedagogiki Specjalnej prof. dr hab. Stefan Kwiatkowski, który powitał gości i uczestników Konferencji; następnie rozpoczęła się sesja plenarna, której przewodniczyli dr hab. Bogusław Milerski, prof. APS, i dr hab. Franciszek Szlosek, prof. APS.

W ramach sesji plenarnej zostały wygłoszone następujące referaty: *Transgresja – pole konfrontacji antyhumanizmu z humanizmem* (dr hab. Andrzej Ciążela, prof. APS); *Męki Tantala w społeczeństwach wiedzy. O „wielorakim subiektywnym cierpieniu i obiektywnej ekskluzji” współczesnych osób niepiśmiennych w kulturze Zachodu* (prof. dr hab. Ewa Przybylska); *Transgresja i wartości* (dr hab. Krystyna Najder-Stefaniak, prof. SGGW); *„O kapitanie mój, kapitanie!”*. Lekcja krytycznego myślenia w stylu Johna Keatinga (dr hab. Jarosław Michalski, prof. APS); *Gotowość do aktywności wykraczającej poza schematy: transgresja i prężność u studentów* (dr hab. Irena Pufal-Struzik, prof. UJK); *(O)presja transgresji? Nowe perspektywy badania grafizmu w pismoznawstwie i psychografologii* (dr Katarzyna Chmielewska); *Diabelskie i anielskie transgresje SŁOWA...* (dr Ewa Lewandowska-Tarasiuk). Uczni w swych wystąpieniach zaprezentowali wieloaspektowe postrzeganie transgresji, między innymi w konfrontacji z wartościami, w kontekście krytycznego myślenia oraz świadomości konieczności podejmowania trudu łamania schematycznego myślenia i działania.

W drugiej części obrad plenarnych, której przewodniczyli dr hab. Andrzej Ciążela, prof. APS, i dr Dorota Jankowska, zostały wygłoszone następujące referaty: *Ludzie poza granicami społecznymi i trudna szansa na zmianę. Uwagi na temat transgresji* (dr hab. Danuta Raś, prof. UŚ); *Samozatrącenie czy transgresja? Wizerunki alkoholików w polskich filmach fabularnych* (prof. dr hab. Marek Sokołowski); *Transgresyjny wymiar doświadczeń ujawnianych przez osoby dorosłe w sytuacji poradniczej* (dr hab. Alicja Czerkawska, prof. DSW); *Nowe narkotyki jako przekraczanie granic – między tym, co niezabronione, a tym, co szkodliwe* (dr hab. Mariusz Jędrzejko, prof. ChAT); *O przeżywaniu przygody – transgresja w pedagogice*

przeżyć (dr Wojciech Swędzioł); *Pallotyńska Fundacja Misyjna Salvatti.pl. Działalność Misjonarzy w Afryce dzisiaj – bodziec do przekraczania własnej kultury czy inspiracja do wierności własnej tradycji kulturowej?* (mgr Monika Mostowska). Prelegenci przedstawili zjawisko transgresji w kontekście różnych sytuacji życiowych jednostki – od sytuacji misjonarzy, poprzez sytuacje osób poszukujących pracy, do sytuacji ludzi podejmujących próbę powrotu do funkcjonowania w społeczeństwie – alkoholików, narkomanów.

Po zakończeniu wystąpień przewodniczący obu paneli: dr hab. Franciszek Szlosek, prof. APS, oraz dr hab. Andrzej Ciążela, prof. APS, dokonali podsumowania tej części obrad.

Po przerwie rozpoczęto obrady w pięciu sekcjach problemowych.

Sekcja I: *Transgresje w obszarach dyskursów, sferach i systemach znaczeń...* Moderatorzy: dr hab. Andrzej Ciążela, prof. APS, i dr Sylwia Jaronowska. Wystąpienia: *Przekraczanie granic w mitach heroicznych* (dr hab. Andrzej Korczak); *Transgresja własnych możliwości i kreatywności – szansa czy zagrożenie?* (dr hab. Mirosław J. Śmiałek); *Transgresja a ograniczenie – zderzenie dyskursów* (dr Iwona Stachowska); *Zjawisko przekraczania siebie z perspektywy wybranych współczesnych filozoficznych koncepcji autonomii jednostki* (dr Mateusz Penczek); *Chrónos i Thanatos jako przekraczalne granice transgresji. Poza limesem życia* (dr Sylwia Jaronowska); *Transgresja w dialogu – krytyczny dyskurs jako społeczny czynnik inicjujący przekraczanie indywidualnych granic* (mgr Monika Chmielecka); *Homo transgressivus – homo symbolicus. Transgresja jako akt symboliczny* (mgr Dagmara Ratajczak-Parzyńska); *Czy ambicja jest cnotą?* (mgr Lucyna Majewska). Prelegenci uczestniczący w tym panelu koncentrowali swą uwagę na czynniku przekraczalności i jej ograniczeń w transgresji – zarówno jednostki, jak i zbiorowości, lecz również w procesie dialogu. Podjęto problematykę możliwości, ale także niebezpieczeństw, jakie może nieść zjawisko transgresji i kreatywności człowieka. Zwrócono uwagę na aspekt symboliczny transgresji jako pewnego czynnika determinującego człowieka w dążeniu do doskonałości.

Sekcja II: *Transgresyjne wymiary zależności między „kształtem życia” a „duchem czasu”.* Moderatorzy: dr Marlena Grzelak-Klus i dr Agnieszka Zamarian. W trakcie niniejszej sekcji wygłoszono następujące referaty: *Wzory rękopiśmienne jako odzwierciedlenie aktywności transgresyjnej. Studia przypadków* (dr Katarzyna Chmielewska); *Seksualność w czasach gwałtownej transgresji – szanse i zagrożenia* (dr Adam Buczkowski); *Transgresja społeczna jako podstawa ojcostwa zaangażowanego* (dr Adrian Kurcbart); *„Człowiek człowiekowi wilkiem” – handel mężczyznami jako mroczna strona ludzkiej natury* (dr Aleksandra Lukasek); *Droga do kresu... Transgresja jako motyw i cel podróży w relacjach repor-*

terskich (dr Karolina Szczęśniak); *Transgresje emocjonalne – perspektywa kulturoznawcza* (dr Arleta Chojniak); *Mechanizmy socjalizacji i inkultu-racji tanatologicznej – znaczenie transgresyjne* (dr Agnieszka Zamarian); *Transgresyjny wymiar praktyk sportowych* (dr Mariusz Gwozda); *Kultura ludowa jako czynnik pobudzania aspiracji poznawczych i potrzeb trans-gresyjnych wychowanków uniwersytetów ludowych* (dr Iwona Błaszczak); *Rola polskich struktur instytucjonalno-organizacyjnych w podtrzymy-waniu i rozwijaniu świadomości narodowej społeczeństwa polskiego na uchodźstwie* (dr Olga Zamecka-Zalas). Referenci podjęli próbę przed-stawienia transgresji w kontekście relacji jednostki funkcjonującej we współczesnym transgresyjnym środowisku. Zmiany, jakie następują na świecie, mają poważny wpływ na życie jednostki, jej poglądy, po-stawy, relacje, jakie tworzy ze środowiskiem – zarówno rodzinnym, jak i zawodowym.

Sekcja III: *Transgresje... za naporem woli ku decyzji o zmianie*. Modera-torzy: dr Kornelia Czerwińska i dr Michał Kwiatkowski. W sekcji III wygłoszono następujące referaty: *Granice komunikacji i ich (nie)prze-kraczanie (doświadczenie osób z autyzmem)* (dr hab. Andrzej Kominek, prof. UJK); *Transgresyjne oblicze osoby z niepełnosprawnością intelektual-ną w wymiarze indywidualnych doświadczeń* (dr Anna Gutowska); *Trans-gresje w wymiarze indywidualnych doświadczeń dorosłej osoby z chorobą przewlekłą – analiza narracji* (dr Iwona Konieczna); *Śmierć i przemijanie w chorobie terminalnej – transgresja temporalna* (dr Gabriela Kowalska i dr Barbara Grzyb); *Starość jako wyzwanie* (dr Jolanta Wiśniewska); *Transgresyjny wymiar nagłej utraty wzroku w dorosłości* (dr Korne-lia Czerwińska); *Człowiek transgresyjny – klient doradcy zawodowego* (mgr Barbara Kowalczyk); *Dom Pomocy Społecznej jako obszar procesów i działań transgresyjnych. Przykład badań w działaniu* (dr Anna Proko-piak); *Transgresja a resocjalizacja w instytucji penitencjarnej* (dr Dariusz Sarzała); *Problem autoagresji wśród młodzieży w aspekcie pomocy osobom samo okaleczającym się* (dr Bogumiła Kosek-Nita). Uczni skupili się na transgresji w aspekcie jednostki na różnych etapach jej życia – od okresu młodzieńczego do starości – jak również w obliczu śmierci. Prelegenci poddali analizie także człowieka pokonującego transgresyj-nie swą niepełnosprawność czy chorobę, którą jest obarczony.

Sekcja IV: *Transgresja jako motyw kreowanych sytuacji edukacyjnych i refleksji nad wychowaniem*. Moderatorzy: dr Elżbieta Strutyńska i dr Błażej Przybylski. W trakcie obrad tej sekcji wygłoszono nastę-pujące referaty: *Transgresje jako aspekt wzbogacania aktywności twórczej i uczenia się w oparciu o doświadczenia biograficzne* (dr Kamila Lasociń-ska); *Twórcze dyskusje jako przykład kształcenia transgresyjnego w dydak-tyce akademickiej* (dr Zofia Okraj); *Transgresyjność podmiotów edukacji – życzenia i realia* (dr Jacek Zbigniew Górnikiewicz); *Trawersowanie*

Herkulesa. Umiar pedagoga a eskapistyczne fantazje aktywności fizycznej? (dr Marek Siwicki); *Nauczyciel – zawód transgresyjny* (dr Joanna Michalak-Dawidziuk); *Miejsce i funkcja transgresji w kształtowaniu sytuacji wychowawczych w edukacji wczesnoszkolnej* (dr Marta Buk-Cegiełka); *Pedagogika transgresyjna w rozwoju i wychowaniu w okresie wczesnego dzieciństwa* (dr Stanisław Włoch); *Postawa transgresyjna jako konieczność współczesnego rynku pracy* (dr Izabella Kust). Dokonano prezentacji transgresji w kontekście jej inspirującej roli w procesie edukacyjno-wychowawczym. W swoich prezentacjach prelegenci przedstawiali transgresję jako ważny czynnik motywujący uczestników tego procesu do jego stałego doskonalenia, wyzwalający tym samym jego twórczość, kreatywność i innowacyjność.

Sekcja V: *Transgresje w formach i transgresje form wypowiedzi artystycznej*. Moderatorzy: dr hab. Danuta Uryga, prof. APS, i dr Sylwia Galanciak. W sekcji V ogłoszono następujące referaty: *Tancerz wprowadzony. Teatr tańca butō Hijikaty Tatsumiego* (dr hab. Danuta Uryga, prof. APS); *Wysoka zdrada – Jerzy Grotowski i jego uczniowie* (dr Sylwia Galanciak); *Aktor niepełnosprawny – transgresja w teatrze* (dr Edyta Nieduziak); *Mocowanie się ze schizofrenią – twórczość chorych psychicznie przekraczająca sacrum i profanum* (dr Anna Steliga); *Transgresja w sztuce – sztuka transgresji: Jerzy Grotowski, Anna Kamieńska, Maria Łopatkowa...?* (dr Magdalena Ostolska, mgr Katarzyna Kasperkiewicz-Morlewska, mgr Małgorzata Jakubczak); *O przekraczaniu tematów tabu we współczesnej literaturze dla dzieci* (mgr Jagna Rybaczek); *Artysta w poszukiwaniu granic. Perspektywa instytucjonalna* (dr Łukasz Zaorski-Sikora). Prelegenci prezentowali transgresyjne formy artystycznej ekspresji jednostki. Przedstawili transgresję na gruncie artystycznym – w tańcu, sztukach plastycznych, teatrze, literaturze. Ukazano kontekst aktywności artystycznej zarówno jednostki zdrowej, jak i jednostki obciążonej różnego typu chorobami.

Po zakończeniu paneli problemowych zorganizowano certyfikowane warsztaty metodyczne: (1) *Narkotyki i dopalacze. Zjawisko – tendencje – zagrożenia – profilaktyka*, oraz (2) *Rozpoznawanie reakcji. Podstawy pomocy przedmedycznej dla ofiar*.

W podsumowaniu Konferencji podkreślono wielowymiarowy kontekst transgresji.

Konferencja stała się płaszczyzną ukazania współczesnego człowieka uwikłanego w skomplikowane procesy otaczającego świata, które stanowią silny czynnik motywujący do transgresyjnego podejmowania wyzwań. Jednocześnie ukazano transgresję jako drogę ku wolności/niezależności jednostki – także mimo jej różnorodnych niepełnosprawności lub chorób. „Wolność to potencjalna transgresja, a transgresja to zrealizowana wolność. Może dlatego historia człowie-

ka to w dużej mierze historia jego zmagania o utrzymanie i rozszerzenie swobody”⁴.

Jednocześnie „Doniosłą rolę w planowaniu i realizacji transgresji kulturotwórczych posiada odwaga twórcza, cywilna, moralna [...]. Potrzebna jest ona przede wszystkim w podejmowaniu zupełnie nowych problemów naukowych czy reformatorskich. Problemów, których nikt jeszcze nie stawiał, które wymagają przekraczania granic, nigdy nie sforsowanych”⁵.

Znaczenie problematyki podjętej na Konferencji, a także różnorodność ujęć transgresji prezentowanych w trakcie obrad czyni planowaną monografię interesującym głosem w rozważaniach nad przedmiotowym zjawiskiem.

Joanna Michalak-Dawidziuk

⁴ J. Kozielecki: *Człowiek wielowymiarowy...*, s. 12.

⁵ J. Kozielecki: *Transgresja i kultura*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 1997, s. 238.